

TRABZON RUM DEVLETİ'NİN KURULUŞU HAKKINDAKİ TARTIŞMALAR

İBRAHİM TELLİOĞLU*

ÖZ

Doğu Karadeniz bölgesindeki ilk yerleşim merkezlerinden birisi olan Trabzon, M.Ö.VII. yüzyıldan itibaren bir Grek ticaret kolonisi haline gelmiş, zamanla Pers ve Roma hakimiyeti dönemini yaşadıkdan sonra XI. yüzyılın sonlarına kadar Bizans'ın elinde kalmıştır. 1075 yılında, şehri ele geçirmiş bulunan Türkleri buradan çıkararak Theodore Gabras, Sinop'a kadar uzanan bölgede kendi hakimiyetini tesis etme yoluna giderken yöredeki Türk beyliklerinden de yardım görecektir. XII. yüzyılın ortalarına doğru tekrar Bizans'ın eline geçen Trabzon, Haçlılar İstanbul'a girdiği sırada Gürcistan'a kaçan Komnenoslar tarafından zaptedilerek XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni bir devletin merkezi haline getirilecektir. Daha sonra Türkler, Bizanslılar ve Gürcüler arasında vuku bulan Karadeniz bölgesine hakim olma mücadelesinde önemli bir yer işgal edecek olan bu siyasi teşekkül, yani Trabzon Rum devleti çok yönlü bir dış politika izlemek suretiyle XV. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmeyi başaracaktır.

Anahtar kelimeler: Trabzon, Rum Devleti, Türk Beylikleri, Tarih.

ABSTRACT

NEGOTIATIONS ON THE FOUNDATION OF TRABZON GREEKISH STATE

Trabzon, being one of the first settlements in the Eastern Black Sea Coast, has become a trade-colony of Greece at the beginning of the 7th century B.C. before which it had been under the domination of Byzantine Empire, and eventually of the Turkish Beyliks. In 1075 A.C. Theodore Gabras evacuated the city from the Turks getting the support of some Turkish Beyliks in the area. Towards the middle of the 12th century the city was invaded again by the Byzantines. In the first quarter of the 13th century it became the capital of a new state founded by the Komnenos which had formally been escaped the Georgia while the Crusades invading Istanbul. Trabzon, as a Greek state, had played an important role during the fight for the sovereignty of Black Sea Area among Turks Byzantians and Georgians; and due to its clever politics it survived until the middle of the 15th century.

Key words: Trabzon, Greek State, Turkish Beyliks, history.

Trabzon, Doğu Karadeniz bölgesindeki ilk yerleşim merkezlerinden birisidir. Arkeolojik buluntulara göre, tarih öncesi dönemden itibaren şehirde medeniyet izlerine rastlanmaktadır.¹ Zamanla kuzeyden gelen göçebe toplulukların hakimiyet

* Dr. F.Ü.Eğitim Fükültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, Elazığ, TÜRKİYE.

1 İ. Kılıç Kökten, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", *AÜDTCFD*, X/3-4, (1952), s. 203 v.d.

kurduğu saha içerisinde yer alan Trabzon, M.Ö. VIII. yüzyılda Kimmerlerin,² M.Ö. VII. yüzyılda da İskitlerin yerleştiği merkezlerden birisi olmuştur.³

M.Ö. VII. yüzyılda, Karadeniz'in güney sahillerinde Yunan koloncilik faaliyetlerinin başlaması ile birlikte, Sinop'tan sonra kurulan ikinci Grek ticaret kolonisi Trabzon'dur.⁴ M.Ö. 183'te, Mihridat hanedanına mensup I. Parnakes bölgeyi ele geçirmiş,⁵ daha sonra Roma ve XI. yüzyılın son çeyreğine kadar da şehir Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalmıştır.⁶

Bizans hakimiyeti esnasında, İmparator I. Justinianos (527-565) Doğu Karadeniz bölgesinin idarî yapısını değiştirdiğinde,⁷ Trabzon, yörede kurulan Khaldia eyaletinin merkezi olmuştur.⁸ Şehrin Bizans'ın kontrolünden çıkması, Selçuklu kuvvetlerinin bölgeye akınlara başlamasından sonraya tekabül eder. Bizans kaynaklarına göre, Malazgirt Savaşı'nın hemen akabinde Türklerin eline geçen bölgeler arasında Trabzon da bulunmaktadır.⁹ Ancak bu mntıkadaki Türk hakimiyeti uzun süreli olmamış, yörenin önde gelenlerinin de desteğini alan Bizans'ın bölge valisi Theodore Gabras, 1075'te şehri tekrar ele geçirdiği gibi, batıda Sinop'a kadar uzanan sahil şeridi ile iç kesimdeki Şarkî Karahisar'ı da Türklerden geri almıştır.¹⁰ Selçuklular bir Bizans valisi tarafından Trabzon'dan çıkarılırken, bölge Bizans'tan da koparılmış ve müstakil bir siyâsi teşekkülün merkezi haline gelmeye aday olmuştur. Zira, Theodore Gabras, Trabzon ve çevresine hakim olduktan kısa bir süre sonra

-
- 2 Bkz., M. Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü I. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (İstanbul 23-26 Mayıs 1983), Ankara 1984, s. 110 v.d.
 - 3 M.Ö. VII. yüzyıl başında Anadolu'ya giren İskitler, Kür nehrinin sağ tarafını ele geçirerek, Gogaren ya da kendi isimleri ile Sakasen olarak anılan bölgeye yerleşmiş, [Bkz., Joseph Sandalgian, *Histoire Documentaire de l'Arménie I*, Rome 1917, s. 253.] zamanla batıya doğru ilerleyerek Karadeniz bölgesine yayılmışlardır. Yunanlılar bölgede koloni kurmaya başladıklarında, Sinop'tan Batum'un kuzeyine kadar olan mntıkada İskitlerle karşılaşmıştır. Bkz., Donald J. Sobol, *Yunan Mitolojisinde Amazonlar*, (nşr. B. Yumruççular), Ankara 1999, s. 32.
 - 4 Trabzon'un Sinop'tan sonra kurulan ikinci Grek ticaret merkezi olduğu bilinmekle birlikte, bölgedeki kolonilerin kuruluş tarihleri tartışmalıdır. M.Ö. VIII. yüzyıl başlarından itibaren yöreye ticaret merkezi kurulduğunu iddia edenler olduğu gibi, bu hadisenin yaklaşık bir asır sonra gerçekleştiğini kabul edenler de vardır. Ancak genel kanaat, M.Ö. VII. yüzyılın ilk yarısında güney Karadeniz sahillerinde Greklerin koloni kurmaya başladığı yönündedir. Bu konudaki tartışmalar için bkz., R. Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri" (nşr. Ö. Çapar), *AÜDTCTAD*, XV/26, (1991), s. 303-327.
 - 5 Büyük İskender'in ölümünden sonra, O'nun valilerinden Mihridat, Batı Karadeniz bölgesinde bağımsız bir devlet kurmuştu. Mihridat'ın haleflerinden I. Parnakes, M.Ö. 183'te Giresun ve Trabzon'u alarak bütün Karadeniz bölgesine hakim olmuştur. Bkz., Marianna Koromila, *The Greeks in the Black Sea*, Athens 1991, s. 198 v.d.
 - 6 William Miller, *Trebizond the Last Grek Empire*, Amsterdam 1968, s. 8-12.
 - 7 Bkz., W.W. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (nşr. M. Pektaş), İstanbul 1960, s. 359.
 - 8 Bkz., Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, (nşr. F. İşıltan), İstanbul 1970, s. 50 v.d.
 - 9 George Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, London 1851, s. 361 v.d.; Marianna Koromila, *Pontos-Anatolia*, Athens 1989, s. 25.
 - 10 Anthony Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrates", *The Empire of Trebizond and the Pontos*, London 1980, s. 166 v.d.

Bizans ile bağlarını koparmıştır.¹¹ Gabras ailesi, Bizans'a karşı varlığını devam ettirebilmek için Danişmendli ve Mengüceklî beylikleri ile Türkiye Selçuklu Devleti gibi Türk siyasî teşekkülleriyle ittifak yapmıştır.¹²

Gabras ailesinin Trabzon ve çevresinde ne kadar hüküm sürdüğü tartışmalıdır. Bölgenin 1140'lı yıllara kadar Gabrasların hakimiyeti altında kaldığına dair bilgi mevcuttur.¹³ Ayrıca bu ailenin 1165 senesine kadar iktidarını devam ettirdiğine dair rivayetler de vardır.¹⁴ Ancak, sonuçta Trabzon XII. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiş bulunmaktaydı. Ne var ki, bölgedeki Bizans idaresi uzun süreli olmayacak ve XIII. yüzyılın hemen başlarında, Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar uzanan sahada, Komnenos ailesinin başında bulunduğu ve tarihte "Trabzon Rum Devleti" ismiyle bilinen bir siyasî teşekkül oluşturulacaktır.

Doğu Karadeniz bölgesinde bağımsız bir devlet kurulmasına yol açacak siyasî gelişmeler, IV. Haçlı seferi sırasında, Latinlerin İstanbul'u ele geçirmesi ile ortaya çıkmıştır. 23 Haziran 1203'te başlayan ve 12 Nisan 1204'te son bulan uzun bir kuşatmadan sonra İstanbul'u ele geçiren Haçlılar, Bizans idaresini ortadan kaldırarak yönetime el koymuştu.¹⁵ Bu kargaşa esnasında, Aleksios ve David Komnenos, Gürcistan'a kaçarak akrabaları Kraliçe Tamara'nın (1184-1212) yanına gidecek, daha sonra da Karadeniz bölgesinde Trabzon Rum Devleti'nin kurulmasına yol açacak hadiseler yaşanacaktır.¹⁶

Aleksios ve David Komnenos'un Bizans'ın doğu topraklarında bağımsız bir devlet kurmasında rol oynayan iki önemli husus, tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur. Bunlardan birincisi, Komnenoslar ile Gürcüler arasındaki akrabalık bağı meselesidir. Bu husus, Bizans ve Gürcü kaynaklarında farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bazı Gürcü kaynaklarına göre, Aleksios ve David Komnenos küçük yaşlardan itibaren Tiflis'te, sarayda eğitim görmüş, Gürcüceyi ana dili gibi benimsemiş

11 Anna Kommena, Theodore Gabras'ı, Trabzon'u ele geçirdiğinden beri kendini yenilmez bir kişi olarak görmeye itim etmekte, hatta Bizans İmparatoru Aleksios ile polemige girecek kadar cüretkâr olduğunu kaydetmektedir. [Bkz., Anna Kommena, *Alexiad*, (nşr. B. Umar), İstanbul 1996, s. 261.] Diğer bir Bizans kaynağı ise, 1095 yılında düzelmeye başlayan iç politikada, Gabrasları, devlete itaat etmeyen tek zümre olarak anmaktadır. Bkz., Louis Brehier, *The Life and Death of Byzantium*, (nşr. M. Vaughan), New York 1977, s. 213.

12 1106 yılında Danişmendlilerle ittifak yapan [Bkz., A. Kommena, *a.g.e.*, s. 380 v.d.] Gabraslar, 1120'de Mengüceklîler ile işbirliği etmişlerdir. [Bkz., Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi II* (nşr. Ö. R. Doğrul), Ankara 1987, s. 356.] Theodore Gabras'ın ölümünden sonra ise, halefi, Türkiye Selçukluları ile birlikte hareket etmeye başlayacaktır. Bkz., Jacop Philip Fallmerayer, *Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi*, (Yazarın Geschichte des Kaisertums von Trapezunt eserinin, A. C. Eren tarafından, T.T.K. adına çevirisini yaptığı neşredilmemiş nüsha, yer no: 40/86), s. 16.

13 Bkz., A. Bryer, "Greeks and Turkmens", *a.g.e.*, s. 117.

14 Bkz., J. P. Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 17.

15 Bu dönem hakkında geniş bilgi için bkz., G. Finlay, *a.g.e.*, s. 94-100.

16 Bkz., M. Brosset, *Histoire de la Georgie I*, Saint-Petersburg 1849, s. 465.

ve dolayısıyla bir Gürcü gibi yetiştirilmişti.¹⁷ Ancak, bu kaynaklarda Komnenos ailesine mensup bu kişilerin hangi tarihte Gürcistan'a geldiği, ne kadar kaldığı gibi hususlar karanlık kalmaktadır. Diğer taraftan, Bizans kaynakları, 1185'te gerçekleşen darbeden sonra Aleksios ve David'in aile dostları tarafından ihtilalcilerin elinden kurtarılarak gizlendiğini, sonra da İstanbul'da eğitimlerini sürdürdüklerini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bunun yanı sıra, aynı kaynaklar, Latinler tarafından Bizans idaresine el konulması üzerine, iki kardeşin, dedeleri Andronikos'un bir Gürcü prensesi ile evlenmesi dolayısıyla akrabaları olan Kraliçe Tamara'nın yanına gittiğini de kaydetmektedir.¹⁸ Bu rivayetler incelendiğinde, Gürcü sarayı ile Komnenoslar arasında bir akrabalık bağı bulunduğu sabit olmakla birlikte, bazı Gürcü tarihçilerinin iddia ettiği gibi, iki kardeşin Gürcü sarayında eğitim görmeleri mümkün gözükmemektedir.

Trabzon Rum Devleti'nin ortaya çıkmasında etkili olan siyasi ve askerî unsurlar, tarihçiler tarafından tartışılan diğer bir konudur. Bu devlet hakkında batıda yayımlanan ve büyük kısmını Gürcü tarihlerinin oluşturduğu araştırma eserlerinde, farklı ifade tarzları ile, Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşunda Gürcü Krallığı'nın rolü olduğu kabul edilmektedir.¹⁹ Bu doğrultuda görüş belirten diğer çalışmalarda da, Komnenosların Karadeniz bölgesini ele geçirmesinde Kraliçe Tamara'nın askerî desteği bulunduğu teyit edilmekle birlikte, sonraki safhada devlet kurulurken Gürcü yardımı olup olmadığı hususunda bir bilgi bulunmamaktadır.²⁰ Diğer taraftan,

17 Yuri Siharulidze - Alexandre Manvelişvili v.d., *Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri*, (nşr. H. Hayrioğlu), İstanbul 1998, s. 54; Nikoloz Berdzenişvili-Simon Canaşia, *Gürcistan Tarihi*, (nşr. H. Hayrioğlu), İstanbul 2000, s. 153.

18 Bkz., G. Finlay, *a.g.e.*, s. 366 v.d.

19 Allen, İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesinden faydalanan Gürcü Kraliçesinin, Trabzon ve Giresun'u zaptederek, buraları akrabası Aleksios Komnenos'a verdiğini, böylece bu muntıkayı da nüfuz alanı içerisine kattığını kaydeder. [Bkz., W.E.D. Allen, *A History of Georgian People*, London 1971, s. 108.] Diğer bir Gürcü tarihine göre de, Kraliçe Tamara, akrabası olan ve kendisine sığınan Aleksios Komnenos'a büyük sempati beslemektedir. Bu sebeple, Ereğli'ye kadar olan Karadeniz sahilini ele geçirdikten sonra, bu bölgenin idaresini O'na vermiştir. [Bkz., *The Georgian Chronicle the Period of Giorgi Lasha*, (nşr. S. Qaukhchisvili-K. Vivian), Amsterdam 1991, s. 87.] Lang ise, Kraliçe Tamara'nın kazandığı siyasi ve askerî zaferler arasında Trabzon İmparatorluğu'nun kurulmasının özel bir yeri olduğunu, IV. Haçlı seferi sonrasında Trabzon ve batısını ele geçiren Kraliçenin, Aleksios'u yeni ve bağımsız bir devletin başına getirdiğini kaydetmektedir. [Bkz., David Marshall Lang, *Gürcüler*, (nşr. N. Domanıç), İstanbul 1997, s. 103.] Yazarın Burney ile birlikte hazırladığı eserde de aynı görüş tekrarlanmaktadır. [Bkz., Charles Burney-David Marshall Lang, *The People of the Hills*, London 1971, s. 211 v.d.] Dumézil ise, devletin sınırlı imkânlarını zorlamak istemeyen Kraliçenin, Karadeniz bölgesinde ele geçirdiği yerleri akrabası Komnenoslara vererek, Selçukluların Erzurum platosundan sahile inmesini engellediğini belirtmektedir. [Bkz., George Dumézil, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, (nşr. M.Y. Sağlam), Ankara 2000, s. 19.] Bratianu ve Janssens de, akrabalık bağına atıfta bulunarak, Kraliçe Tamara'nın Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşuna yardımcı olduğunu kabul etmektedir. [Bkz., Georges I. Bratianu, *La Mer Noire*, München 1969, s. 179 v.d.; Emile Janssens, *Trebizonde en Colchide*, Bruxelles 1969, s. 65.] Pereira ise, ayrıntıya girmemekle birlikte, Komnenosların Trabzon merkezli bir devlet kurmasında Gürcülerin rolü olduğunu düşünmektedir. Bkz. Michael Pereira, *East of Trebizond*, London 1972, s. 225.

20 Bkz., W. Miller, *a.g.e.*, s. 14 v.d.; G. Finlay, *a.g.e.*, s. 368; M. Koromila, *Pontos-Anatolia*, s. 27.

Sovyetler Birliği döneminde Gürcü tarihçilerinin hazırladığı çalışmalarda, Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşunda Gürcistan Krallığının rolü abartılmaktadır.²¹ Öyle ki, Komnenosların başında bulunduğu siyasî teşekkül, adeta yeni bir Gürcü devletiymiş gibi gösterilmektedir.²²

Büyük bir kısmını batılı araştırmacıların yaptığı çalışmaların ve seyahatnamelerin oluşturduğu üçüncü grup eserlerde ise, Aleksios Komnenos'un Trabzon merkezli bir devlet kurduğundan bahsedilmekle birlikte, Gürcistan'a kaçan bu şahsın hangi askerî güçle bölgeye hakim olduğu hususunda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.²³

Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşu ile ilgili olarak yukarıda bahsedildiği gibi birbirinden çok farklı yorumların bulunması, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin XIII. yüzyıl başlarındaki siyasî yapısını anlaşılabilir bir hale getirmektedir. Ancak bu devlet kurulmadan önce bölgede güç sahibi olan unsurlar ile Komnenosların uluslar arası ilişkileri incelendiğinde, Trabzon Rum Devletinin ortaya çıkmasındaki dış etkenler daha iyi görülecektir.

XIII. yüzyılın başında, Komnenosların yayıldığı Trabzon'un güneyi ve batısındaki alan Türklerin baskısı altına girmişti. Bu arada Bayburt Türkiye Selçuklularının,²⁴ Şarkî Karahisar ise Mengüceklilerin hakimiyeti altındaydı.²⁵ 1173'ten itibaren Türkiye Selçukluları Samsun yöresine yayılmaya başlamıştı.²⁶ Nitekim II. Kılıç Arslan (1155-1192) devrinde, Trabzon civarındaki dağlık bölgeye kadar ilerleyen²⁷ Selçuklular, 1194'te Samsun'u ele geçirecek,²⁸ Trabzon Rum Devleti'nin kurulmasına, yani 1204 yılına kadar şehre hakim olacaktır.²⁹

21 Bkz., Muhammed Vanilîşî-Ali Tandilava, *Lazlar'ın Tarihi*, (nşr. H. Hayrioğlu), İstanbul 1992, s. 39; N. Berdenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s. 153.

22 Bir Gürcü kaynağına göre, Trabzon devleti, başında Tamara tarafından atanan Komnenosların bulunduğu, Gürcü terbiyesi ile yetişmiş kralların idaresinde gerçek bir Gürcü krallığıdır. Komnenoslar ana dil olarak Gürcüceyi benimsediği gibi, sarayda da bu dil konuşuluyordu. Çevrelerine Gürcü kökenli memurlar dolduran Komnenoslar, aynı zamanda ordularını da Gürcülerden oluşturmuşlardı. Bkz., Y. Siharulidze-A. Manvelişvili v. d., *a.g.e.*, s. 54 v. d.

23 Bkz., Vital Cuiet, *La Turquie d'Asie I*, Paris 1892, s. 43; Charles Texier, *Asie Mineure*, Paris 1882, s. 595; William Francis Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia II*, London 1842, s. 398; Robert Curzon, *Armenia*, New York 1854, s. 185; J.M. Hussey, *The Byzantine World*, New York 1961, s. 74; P. Minas Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası*, (nşr. H.D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 44; Neal Asherson, *Black Sea*, London 1996, s. 180.

24 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Danişmendlilerin ve Saltukluların eline geçen Bayburt, 1202'de Saltuklu Beyliği'nin ilhak edilmesi ile Türkiye Selçuklularının hakimiyetine girmiştir. Bkz., İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul 1975, s. 11 v. d.

25 Şarkî Karahisar, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Mengücekoğullarının eline geçmiş ve 1227/1228'de Türkiye Selçuklu Devleti'ne ilhak edilene kadar bu Türk beyliğinin hakimiyetinde kalmıştır. Bkz., Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel II*, (nşr. A.Öngül), İzmir 2001, s. 212-216.

26 Kâzım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Samsun 1940, s. 16.

27 Bkz., J. P. Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 41 v. d.

Karadeniz bölgesindeki Türk yayılması bu şekilde devam ederken, Trabzon'un doğusundaki Gürcistan Krallığı, Çoruh boylarında Selçuklular ile mücadele edebilecek bir konuma yükselmişti. 1118'de 40.000 Kıpçak askerinin katılımı ile daimî bir ordu kuran ve ülkesindeki Selçuklu kuvvetlerini uzaklaştırmayı başaran Kral David (1089-1125), 1124'e kadar Göle, İspir, Oltu gibi Doğu Anadolu'da Türklerin elindeki bölgeleri zaptetmiştir.³⁰ Anı şehrini, Şirvan'ı, Dağıstan'ın bir kısmını, Osetya ve Abhazyayı da topraklarına katan David, ülkesinin sınırlarını tarihte Gürcülerin ulaştıkları en geniş alana yaymayı başarmıştır.³¹

III. Giorgi döneminde (1156-1184) Anı kaybedilmesine rağmen,³² Tamara ile birlikte Gürcü Krallığı, eski parlak günlerine tekrar dönecektir. IV. David'in siyasetini devam ettiren Kraliçe Tamara, Kuzey Kafkasyalı toplulukları ve Şirvan şahını yanına almayı başararak müttefiklerini artırmış,³³ sonra da Çoruh boylarındaki Selçuklu kuvvetleri ile mücadeleye girişmiştir.³⁴ Akabinde Selçuklu topraklarına taarruza geçen Kraliçe, bilhassa Bizans'ın güç kaybettiği Karadeniz bölgesine hakim olabilmek için, Türkiye Selçukluları ile çatışmaya başlamıştır. Diğer taraftan, Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleymanşah (1196-1204), Tamara'nın ilerleyişinin önüne geçmeye çalışmış, Erzurum'u alarak Saltuklu Beyliğini ortadan kaldırdıktan sonra Gürcistan'a sefere çıkmıştır.³⁵ Ancak, 1202'de Micingerd kalesi civarında yapılan savaşta, Selçuklu ordusu ağır bir yenilgiye uğrayarak Erzurum'a çekilmek zorunda kalmıştır.³⁶ Böylelikle, kısa bir süre için de olsa bölgedeki nüfuz mücadelesinde Gürcüler öne geçmiştir. Bu siyasî hava içerisinde, 1204 yılında, Gürcü Kraliçesi Tamara, Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar uzanan topraklara el koyacak, akabinde, aynı bölgede Aleksios ve David Komnenos'un başında bulunduğu Trabzon Rum Devleti kurulacaktır.

XIII. yüzyılın başında, Türkiye Selçukluları ile Gürcistan Krallığı'nın kıyasıya mücadele içinde bulunduğu Karadeniz bölgesinde, Fallmerayer'in iddia ettiği gibi,³⁷ Aleksios Komnenos'un Batı Gürcistan'da bir ordu toplayarak Trabzon'dan Ereğli'ye kadar olan toprakları ele geçirmesi mümkün müdür? Bu sorunun cevabı, Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşunda Gürcülerin rolü bulunmadığını iddia

28 Bkz., Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (nşr. Y. Moran), İstanbul 1979, s. 127.

29 Bkz., Anthony Bryer-David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos I*, Washington 1985, s. 93.

30 Bkz., *The Georgian Chronicle...*, s. 20-26.

31 D. M. Lang, *a.g.e.*, s. 101.

32 1163'ten 1174'e kadar devam eden mücadele esnasında Gürcüler bazı başarıları elde etse de, 1175'te Anı'yı kaybetmişlerdir. Bkz., Mariam Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XII. Centuries*, Tbilisi 1987, s. 122.

33 Ahmet Özkan (Melaşvili), *Gürcüstan*, İstanbul 1968, s. 85.

34 N. Berdzenişvili-S. Canaşia, *a.g.e.*, s. 153.

35 Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (nşr. M. Öztürk), Ankara 2000, s. 24.

36 Bkz., El-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyeye fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye I*, (nşr. M. Öztürk), Ankara 1996, s. 91-96; M. Brosset, *a.g.e. I*, s. 456 v. d.

37 J. P. Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 37 v. d.

eden görüşlerin aslında gerçeği yansıtmadığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Bizans kaynaklarındaki kayıtlar, Trabzon Rum Devleti'ni Bizans İmparatorluğu'nun siyasî birliğinin sağlanmasının önündeki engel olarak görmekte,³⁸ zaten bu devletin Bizans'ın mirasçısı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple, Aleksios ve David Komnenos'u Bizans İmparatorluğu'nun doğudaki varisi olarak kabul etmek ya da onların kurduğu devleti bir Grek devleti olarak düşünmek, gerçekle bağdaşmamaktadır.

Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşunda Türkiye Selçuklularının katkıda bulunması mümkün değildir. Zira, topraklarını kuzeye doğru genişletmek isteyen Selçuklu sultanları, Danişmendli, Saltuklu ve Mengüceklî gibi Türk beyliklerini ilhak etmenin³⁹ yanı sıra, bu bölgede gücü bulunan Bizans İmparatorluğu ve Gürcistan Krallığı ile de kıyasıya mücadele halindedir. Trabzon Rum Devleti kurulduktan sonra da bu mücadeleyi sürdüren Selçuklular, 1214'te Sinop'ta Aleksios Komnenos'u mağlup ederek onu tâbiyeti altına alacaktır.⁴⁰ İki taraf arasındaki vasallık münasebeti Alaeddin Keykubad zamanına kadar devam edecek, hatta Trabzon Rumları, Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu saflarında harbe katılacaktır.⁴¹ Diğer taraftan, bazı tarihçilerin iddia ettiği gibi, Trabzon Rum Devleti'ni bir Gürcü devleti olarak düşünmek de tarihî gerçeklerden uzaktır. Türkiye Selçukluları gibi güçlü bir rakibe karşı, Trabzon Rumlarının Gürcistan ile işbirliği yaptığı bilinmektedir. Sinop'un kaybedilmesinden sonra Komnenosların Gürcü Krallığı ile yakınlaşması bunun bir göstergesidir.⁴² Ancak bu işbirliği, bazı kaynaklarda iddia edildiği gibi uzun süreli olmayacak, 1214'ten 1243 Köseadağ Savaşı'na kadar Türkiye Selçuklularına tâbi olduğu yukarıda zikredilen Trabzon Rum Devleti, bu savaşın neticesinde Moğol vasallığını kabul etmek zorunda kalacaktır.⁴³ Anadolu'daki Moğol idaresinin zayıflamasından sonra ise farklı devletlerle ve bilhassa çevresindeki Türk siyasî teşekkülleri ile ittifak kuracaktır.⁴⁴

38 Bkz., George Finlay, *History of the Byzantine and Grek Empire II*, London 1853, s. 354; L. Brehier, *a.g.e.*, s. 261.

39 Danişmendliler, 1173/1174'te Kılıç Arslan tarafından Türkiye Selçuklularına ilhak edilmişti. 1202'de Gürcistan seferi esnasında Rükneddin Süleymanşah Saltukluları ortadan kaldırmış, Mengücekoğulları'na ise 1227/1228'de Alaeddin Keykubad tarafından son verilmiştir. Bkz., Müneccimbaşı, *a.g.e. II*, s. 156 v.d., 209-216.

40 Müneccimbaşı, *a.g.e. II*, s. 47 v.d. İki taraf arasında yapılan antlaşmaya göre, esir alınan Aleksios Komnenos serbest bırakılacak, yıllık olarak belirlenen miktarda mal ve para ödemenin yanı sıra, gerekli görüldüğü hallerde Selçuklu ordusuna asker gönderecekti. Bkz., İbn Bibi, *a.g.e. I*, s. 174.

41 Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, London 1971, s. 234; David Winfield, "A Note on the South Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century", *Anatolian Studies XII*, (1962), s. 168.

42 Bkz., W. Miller, *a.g.e.*, s. 18 v.d.

43 E. Janssens, *a.g.e.*, s. 80; L. Brehier, *a.g.e.*, s. 267.

44 1330'a kadar çok yönlü bir dış politika izlemeye çalışan Komnenos kralları, Cenevizlilerle, Moğollarla, Gürcülerle hatta İngilizlerle yakınlık kurmaya çaba sarfedeceklerdir. [Bkz., W. Miller, *a.g.e.*, s. 29-33.] Aynı siyaseti çevresindeki Türk teşekküllerine karşı da devam ettiren Trabzon Rumları, 1358'de Kral III. Aleksios'un (1349-1390) kardeşi Theodora'yı Ordu'daki Hacı

Buraya kadar verilen bilgilerden hareketle, Komnenosların Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar olan toprakları ele geçirmesinde ve bu bölgede Trabzon Rum Devleti'ni kurmasında, Gürcü Krallığı'nın hem siyâsî, hem askerî desteği bulunduğu açıktır. Ancak bazı kaynaklarda iddia edildiği gibi, bu devlet, Gürcistan'ın vasalı, ya da daimî müttefiki olmamış çok yönlü bir dış politika izleyen Komnenos kralları, bilhassa XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Türk beylikleri ve Akkoyunlularla işbirliği yaparak varlıklarını devam ettirebilmiştir.

Emiroğulları'ndan Hacı Emir Bey ile, 1379'da ise kızı Eudokia'yı Taceddinoğullarının lideri Taceddin Bey ile evlendirmiş, [Bkz., Lebeau, *Histoire du Bas Empire XX*, Paris 1836, s. 494 v.d., 503 v.d.] böylece Canik bölgesindeki Türk beyliklerini müttefiki haline getirmiştir. Diğer taraftan, aynı dönemde Bayburt ve Şarkî Karahisar'a hakim olduktan sonra Trabzon'u baskı altına alan [Bkz., Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekiriya*, (nşr. M. Demirdağ), İstanbul 1999, s. 31.] Erzincan emiri Mutahharten ile münasebetini geliştirmek isteyen Kral Aleksios, diğer bir kızını verecek, [Bkz., Ruy Gonzales de Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, (nşr. G. Le Strange), London 1928, s. 125, A. Bryer, "Greeks and Türkmens", s. 149, nu:143.] bu Türk beyliği ile de ittifak kuracaktır. Yıkılış dönemine geldiğinde ise, bu kez Uzun Hasan'a kız veren Komnenos ailesi, bu evlilikten sonra Akkoyunlular'ı devletlerinin en yakın müttefiki haline getirmişlerdir. Bkz., Walter Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, (nşr. T. Bıyıklıoğlu), Ankara 1992, s. 28 v.d.